

Septuaginta

ἡμῶν

Pân nyeba

Vulgata

verbum e verbo

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים

Chwálte ho

je môj pastier

verbum e verbo

Ps̃iřta

zákonn dán jest

Boh povedal

ἡμῶν

Pân

zákonn dán jest

כֹּה אָמַר אֱלֹהִים

Сербин

πᾶσης

τινα

κατοικῆσαι

Hospodin

Vulgata

Chwálte ho

ἀρχῆ

Ps̃iřta

Господи

כֹּה אָמַר אֱלֹהִים

Septuaginta

κατοικῆσαι

Hospodin

Сербин

τινα

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים

повидаи

K METODIKE NOVÉHO PREKLADU SVÄTÉHO PÍSMA DO SLOVENČINY

editor Róbert Lapko

ISBN 978-0-9913405-4-5

K METODIKE NOVÉHO PREKLAD SVÄTÉHO PÍSMA DO SLOVENČINY

Róbert Lapko (ed.)

Vision Slovakia, Mahtomedi, MN, USA, 2016

K metodike nového prekladu Svätého písma do slovenčiny

Editor: Róbert Lapko (TF KU)

Autori: Josef Bartoň (KTF UK Praha, ČR), Juraj Feník (TF KU), Bohdan Hroboň (TFTU), Peter Juhás (WWU Münster), Róbert Lapko (TF KU), Jozef Mlacek (FF KU), Peter Olexák (FF KU), Terézia Rončáková (FF KU), Anton Tyrol (TF KU), Peter Zubko (SLAVU SAV), Peter Žeňuch (SLAVU SAV)

Recenzenti: Prof. Pavol Farkaš, PhD. (RKCMBF UK Bratislava), Doc. Petr Chalupa, Th.D. (CMTF UP Olomouc, ČR), Dr. Libor Marek, S.T.D. (SHMS Detroit, MI, USA)

Pre Teologickú fakultu v Košiciach, Katolíckej univerzity v Ružomberku
vydalo vydavateľstvo

Vision Slovakia, Mahtomedi, MN, USA, 2016

KEGA 018KU-4/2014, Metodika nového prekladu Sv. písma do slovenčiny

ISBN 978-0-9913405-4-5

Obsah

Úvod	7
Formálna a dynamická ekvivalencia pri preklade Nového zákona: náčrt princípov a ukážky	17
Staroveké preklady Biblie a ich charakter	35
Slovenské preklady Biblie – historický prehľad	54
Kamaldulská Biblia: otázka autorstva	74
Prekladateľská metóda kamaldulského prekladu Biblie	86
<i>Šestidílnka</i> ako recept na kvalitný preklad Biblie	100
Proměny českého biblického textu v moderní době	118
O prekladaní evanjeliových textov v prostredí cirkvi byzantského obradu na Slovensku	149
K otázke vymedzovania biblického štýlu	199
Niektoré špecifiká biblického jazyka	227
Záver	259
Zoznam použitých prameňov a literatúry	261
O autoroch	286
Abstract.....	290

Proměny českého biblického textu v moderní době²³⁹

Bohatá, ale přehlížená kapitola české kultury

Problematika překladu bible do místního srozumitelného jazyka rozhodně není obecně známou stránkou dějin české kultury. Běžným povědomím, které si absolvent základní či střední školy odnáší z výuky, je dílčí skutečnost, že na samém počátku zdejšího písemnictví stálo staroslověnské (tedy srozumitelné) tlumočení biblických textů z rukou Konstantina a Metoděje. Aspoň zběžně se snad každý ve škole dozví i to, že církevní slovanština potom (souběžně s „mezinárodní“ latinou) sloužila i po zániku Velké Moravy na území sousedních Čech v roli spisovné variety domácího jazyka v různé míře po dobu dalších více než dvě stě let až do násilné likvidace slovanské liturgie na konci jedenáctého století. Avšak důležitý fakt z dalšího dějinného období, který by mohl být oprávněným důvodem pocitu národní hrdosti, že totiž staročestina zaujala první místo v žebříčku překladů celé bible do středověkých živých nerománských evropských jazyků (kompletní česká bible se dostala do oběhu kolem poloviny čtrnáctého století, tj. po biblích italské a francouzské – a před tlumočením německým a anglickým²⁴⁰), je znám prakticky jen úzké komunitě zasvěcených akademiků a podobně je tomu s pátým místem

²³⁹ Tato stať vznikla za podpory Univerzitního výzkumného centra Univerzity Karlovy v Praze (UNCE) č. 204008.

²⁴⁰ Na sklonku 20. století vyvstaly ještě otázky okolo středověkého hornoněmeckého překladu, který by případně mohl posunout českou bibli na místo druhé (jde o nálezy a interpretaci rukopisů práce anonymního tvůrce označovaného jako Österreichischer Bibelübersetzer, jehož překladatelský počín se datuje první polovinou 14. století; není však jasné, zda tu lze mluvit o překladu kompletu bible).

češtiny v pořadí prvotisků celku bible (po latině, němčině, italštině a katalánštině). Ani o značné pestrosti českých překladových verzí a úctyhodném množství různých edicí realizovaných od středověku až do dnešní doby není mezi drtivou většinou Čechů skoro žádné povědomí. Ze starších překladů se běžně ví jen o Kralické bibli dávných českých bratří. Pokud jde o moderní bible, je mezi částí veřejnosti jakési povědomí o Českém ekumenickém překladu a jisté procento římských katolíků z těch, kteří pravidelně navštěvují bohoslužby, ví ještě o tom, že z lekcionářů se při mších předčítá jiné tlumočení, tzv. liturgický překlad (tj. text vytvořený katolickým biblistou Václavem Bognerem). Jmenovaná jedna bible ze 16. století a dvě tlumočení nedávna jsou ale ve skutečnosti pouhým zlomkem plodů, jež české prostředí v biblickém překládání vydalo.

Centrem zájmu této naší stati bude český biblický překlad moderní doby, což donedávna byla – na rozdíl od biblí období starého a staršího (jež se už přece jen do značné míry dočkaly solidního uchopení alespoň v diskursu odborném)²⁴¹ – oblast všeobecně opomíjená. Odborná reflexe moderního českého biblického překládání je zatím poměrně nerozsáhlá, resp. mezerovitá, počátky soustředěnějšího zájmu o toto téma se dají

²⁴¹ K tématu překladů starého a staršího období (do barokní Bible svatováclavské včetně) je vedle řady dílčích studií k dispozici především dnes již klasická souhrnná monografie V. KYAS, *Česká bible v dějinách národního písemnictví* (Praha 1997) (kniha vyšla po smrti V. Kyase, některé pasáže zpracovali Mirjam Bohatcová, Emanuel Michálek, Jaroslava Pečírková, Karel Stejskal, Dušan Šlosar a Josef Vintr). Dílo Kralických nově a velmi dopodrobna analyzuje a v širokých souvislostech představuje kniha R. DITTMANN, *Dynamika textu Kralické bible v české překladatelské tradici* (Olomouc 2012). Nakladatelský, tiskařský a výtvarný aspekt starých biblických tisků do hloubky zpracovává rozsáhlá studie P. VOIT, „České tištěné Bible 1488–1715 v kontextu domácí knižní kultury,” *Česká literatura* 61 (2013) 477–501.

zaznamenat až po r. 1989.²⁴² Následující výklad tedy především chce – nakolik to omezený prostor jedné stati dovoluje – podat víceméně komplexní pohled na situaci a proměny v „jádru“ moderní české biblické překladatelské produkce, tj. představit kompletní Staré a Nové zákony vytvořené a poprvé publikované od počátku 20. století do současnosti. Základní obraz doplníme

²⁴² Kromě občasných spíše stručnějších recenzí, zpráv a přehledů (jaké příležitostně najdeme i v období před rokem 1989) týkajících se většinou aktuálních edicí českých překladů se objevilo několik větších časopiseckých statí o jednotlivých překladech z pera Josefa Bartoně (Nové zákony Jana L. Sýkory a Rudolfa Cola), Heleny Kurzové (Nový zákon ČEP), Ladislava Tichého (Nové zákony Pavla V. Škrabala a Ondřeje M. Petrů). Rozsáhlá tiskem nepublikovaná přednáška J. HEDÁNEK, “Několik soudobých překladů Bible do češtiny” (přednáška pro Pražský lingvistický kroužek na zasedáních 16. a 30. května 2005, 42s.; 20. 5. 2015 na internetové adrese: http://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=7&ved=0CE0QFjAGahUKewjSwMOhzMDFAhUK1hQKHZcfAPc&url=http%3A%2F%2Fbible21.cz%2Fwp-content%2Fuploads%2F2012%2F05%2FLK14.pdf&ei=Yj9UVdKHL4qsU5e_gLgP&usq=AFQjCNHDnir1i5F9tge5claY89a94BL6Bg&bvm=bv.93112503,d.d24) prezentuje řadu postřehů z oblasti translologie užitečných pro překlad biblického textu a zároveň seznamuje s několika českými překladatelskými projekty z konce dvacátého a počátku jedenadvacátého století. Rozsáhlejší článek souhrnně představující českou biblickou překladatelskou práci od počátku 20. století do r. 2009 se objevil ve filologickém prostředí (J. BARTOŇ, “Století moderního českého biblického překladu (1909–2009),” *Listy filologické* 133 (2010) 53–77), jiná studie (téhož autora) v periodiku teologickém se zaměřuje na některá specifika moderních českých tlumočení Starého zákona (J. BARTOŇ, “Český starozákonní překlad po r. 1900: konfese, předloha, kánon,” *Salve* 2 (2013) 143–162). Dvou na sebe navazujících podrobných monografií se zatím dočkaly překlady Nového zákona vzniklé mezi lety 1900 a 1989: J. BARTOŇ, *Moderní český novozákonní překlad*. Nové zákony dvacátého století před Českým ekumenickým překladem (Praha 2009); J. BARTOŇ, *Pět českých novozákonních překladů*. Nové zákony od Českého ekumenického překladu do roku 1989 (Praha 2013).

několika dalšími exkursy, které pomohou zprostředkovat alespoň letmé nahlédnutí do oblasti překladů dílčích.²⁴³

Zrození moderní české bible

Právě překlad biblických textů byl ve středověku prvotním zdrojem prestižního kódu češtiny. Také v době renesanční (veleslavínské) i barokní stál na stylistickém vrcholu jako vzor a estetický kánon pěstěného českého jazyka (zvláště v monumentální bratrské bibli Kralické a pak katolické Svatováclavské).²⁴⁴ Konec 18. a počátek 19. století však přinesl českému prostředí čerstvé impulsy spojené s idejemi obnoveného etnického a jazykového sebevědomí. Rozvíjí se světská překladová literatura a ruku v ruce s tím roste svébytná domácí tvorba, obohacuje se lexikum, spisovný jazyk se sblíží s živým územ. To vše během 19. století vynáší češtinu na úroveň velkých evropských jazyků: na konci století je již zcela způsobilá k užití ve všech funkcích vyžadovaných rozvinutou, moderní společností. Styl bible ale tyto bouřlivé společenské a jazykové pohyby téměř nezasáhly: naše protestantské církve stále vydávají a čtou reformační Bibli kralickou a v katolických překladech celého 19. století je vidět celkově jen dost malý pohyb v modernizaci jazyka – úzká návaznost na tradici

²⁴³ V této studii se vůbec nebudeme zabývat překlady, které v daném období vznikly, ale nebyly publikovány.

²⁴⁴ V 16. století se o podobě jazyka a stylu české bible diskutuje (vůdčí roli zde sehrál bratrský biskup Jan Blahoslav, gramatik a tvůrce českého Nového zákona, který pak s jen menšími úpravami převzal Kraličtí), v 17. století někteří významní autoři (s odvoláním zvláště na jazykové prostředky Bible kralické) hovoří přímo o *svatopisemském stylu* (Jan A. Komenský, Jiří Konstanc, Daniel Nitsch). Srov. J. VINTR, “České biblické slovo jako vývojový faktor stylové stratifikace národního jazyka – od Jagičových glos po moderní ekumenický překlad,” *Pocta 650. výročí založení Univerzity Karlovy v Praze*. Sborník příspěvků přednesených zahraničními bohemisty na mezinárodním sympoziu v Praze 20.–26. srpna 1998 (Praha 1998) 215–227.

kralicko-svatováclavskou je zřejmá na první pohled (posledním z těch tlumočení, jež za oficiální podpory církve postupně vytvořila katolickou „hlavní překladovou linii“²⁴⁵ v návaznosti na Svatováclavskou, byla dvousvazková Bible svatojanská z let 1888/1889).

Teprve na počátku 20. století si někteří čeští biblisté naplno připouštějí, že lakuna mezi stavem jazyka používaného v biblích a běžným spisovným standardem je už tak velká, že ji nelze překlenout kosmetickými úpravami, ale jen velkým odvážným skokem. Tehdy dochází ke zrození moderního českého biblického překladu. Je publikován přelomový katolický překlad Nového zákona (evangeliář 1909; apoštolář 1914) vytvořený pražským univerzitním biblistou Janem Ladislavem Sýkorou (1852–1928). Ten se výslovně kriticky vymezuje vůči tradici kralicko-svatováclavsko-svatojanské ve smyslu potřeby nové práce s předlohou: Sýkora sice ještě pracoval s předlohou latinskou (kterou katolická církev stále ještě protežovala), nicméně tak, že dle vlastních slov spíše *překládal z textu řeckého se stálým ohledem na text Vulgaty*.²⁴⁶ Zároveň je v jeho díle zřejmá rozsáhlá modernizace jazykových prostředků a ústup od dosud obvyklého vysokého stupně doslovnosti. Stejně významným počinem bylo přetlumočení Starého zákona z ruky olomouckého biblisty Jana Nepomuka Hejčla (1868–1935),

²⁴⁵ Mimo tuto „hlavní linii“ (jde o překlady zakotvené prvotně v textu Bible svatováclavské a vykazující postupně určité změny hlavně ve smyslu mírné jazykové modernizace, ale také zjevného čerpání z textu Kralické), která se těšila oficiálnímu zaštitění nejvyšších církevních autorit (včetně finančního a technického zázemí pro edice těchto biblí), vzniklo od konce 18. do konce 19. století několik dalších zajímavých samostatnějších překladatelských počínů (např. kompletní bible faráře Tomáše Draského z r. 1827, který překládal ze semitsko-řeckých předloh).

²⁴⁶ Citace ze Sýkorovy (nestránkované) předmluvy k apoštolářovému svazku (*Nový zákon Pána našeho Ježíše Krista. Část druhá: Apoštolář*. Podle Vulgaty se stálým ohledem na text původní (řecký) přeložil a úvody i výklady opatřil Dr. J.L. SÝKORA, Praha, 1914).

který taktéž překládal *dle obecného znění latinského se stálým kritickým zřetelem k původním textům*.²⁴⁷ I Hejčl se distancuje od předchozí překladové tradice a snaží se, aby do českého znění neprosakovaly nápadné lexikálně-frazeologické a syntaktické konstrukce předlohy. V článku, který publikoval, aby vysvětlil své překladatelské záměry a přístupy, to vyjádřil mírně nadsazenou radikální maximou: *Bud'tež proto též všechny hebraismy, grecismy i latinismy z překladu pečlivě vymýšleny!*²⁴⁸ Starý zákon Hejčlův pak ve spojení se Sýkorovým (poněkud přepracovaným) Novým zákonem vytvořil komplet známé tzv. Podlahovy bible (1917–1925; nazvána podle hlavního redaktora biskupa Antonína Podlahy). Tato první moderní česká bible se pak během několika let stala autoritativním textem českých katolíků.

V prostředí evangelického (užívajícím stále reformační text kralický) se o něco později rodí důležitý překladový počín z pera biblisty pražské evangelické bohoslovecké fakulty Františka Žilky (1871–1944), Nový zákon přeložený přímo z řecké předlohy (1933). Na závěrečné fázi práce měli podíl i bohemista Emil Smetánka a grécista Ferdinand Stiebitz, což znamenalo první intenzivní kontakt české biblistiky s „vysokou“ filologií. Žilkovo odvážné dílo bylo na dosavadní české biblické tradici velmi nezávislé, pouta se starobyrou Kralickou biblí dost radikálně přeťalo a v práci s jazykovými prostředky šlo ještě mnohem více kupředu než katolíci Sýkora a Hejčl. Za cíl si Žilka stanovil *vystihnouti smysl a učiniti jej jasnějším v řeči, ve výrazu, ve skladbě, vyjádřiti jej skutečně česky, a to dnešní češtinou, ušlechtilou, ale lidovou, srozumitelnou, bez balastu vzoru latiny např. v slovosledu a bez strojenosti řečtiny např.*

²⁴⁷ Citace z podtitulu Hejčlova překladu Starého zákona (v rámci Podlahovy bible).

²⁴⁸ J. HEJČL, „Překlad Starého zákona do češtiny,” *Hlidka* 30 (1913) 4.

v bohatství přechodníků, které v dnešní řeči mluvené i knižní skoro docela vymizely.²⁴⁹ Žilkův překlad nakonec přijali v evangelických řadách spíše intelektuálové. Vřele jej však uvítali početní věřící mladé církve československé (ta vznikla r. 1920 odštěpením modernistického křídla od církve římskokatolické) a také čtenáři, kteří již stáli úplně mimo struktury církví. Dopad tohoto významného počínu (naposledy vyšel posedmé r. 1970) byl zcela zásadní: přímo či nepřímo, v rovině systémových inovací i konkrétními textovými inspiracemi prokazatelně ovlivnil prakticky veškeré následující překládání Nového zákona až do dnešní doby.

Ukázka 1

Jednoduchý narativní text Matoušova evangelia (Mt 15,1–3) ilustruje fakt zrodu moderního biblického překladu. Katolická Bible svatojanská (1888/1889) byla velmi blízká překladům starého typu (Bibli kralické a Bibli svatováclavské). Tlumočení katolíka Jana Ladislava Sýkory (1909/1914) se od předchozí tradice pronikavě vzdaluje hlavně modernizací jazykových prostředků, v Novém zákoně evangelíka Františka Žilky (1933) je vidět další velký skok kupředu.

Kralická 1613

1. *A v tom přistoupí k Ježíšovi Jeruzalemští zákonníci a farizeové, řkouce: 2. Proč učedníci tvoji přestupují ustanovení starších? Nebo neumývají rukou svých, když mají jísti chléb. 3. A on odpovídaje, řekl jim: Proč i vy přestupujete přikázání Boží pro ustanovení svá?*

²⁴⁹ Žilkův předběžný autoreferát z r. 1930 (F. ŽILKA, "Nový překlad Nového zákona," *Jubilejní ročenka Kalicha* (Praha 1930) 59.

Svatováclavská 1677

1. *V tom přistoupili k němu od Jeruzaléma zákonníci a farizeové, řkouce: 2. Proč učedníci tvoji přestupují ustanovení starších? Nebo neumývají rukou svých, když mají jísti chléb. 3. On pak odpovídaje, řekl jim: Proč i vy přestupujete přikázání Boží pro ustanovení svá?*

Svatojanská 1888

1. *V tom přistoupili k němu z Jeruzaléma zákonníci a fariseové, řkouce: 2. Proč učenníci tvoji přestupují ustanovení starších? nebo neumývají rukou svých, když mají jísti chléb. 3. A on odpovídaje, řekl jim: Proč i vy přestupujete přikázání Boží pro ustanovení vaše?*

Sýkora 1909

1. *Tehdy přišli k němu z Jerusalema zákoníci a fariseové a řekli: 2. Proč přestupují učenci tvoji podání starších? neboť neumývají rukou svých, když jedí chléb. 3. On pak odpověděv řekl jim: Proč i vy přestupujete přikázání Boží pro podání svoje?*

Žilka 1933

1. *Tu k Ježíšovi přijdou z Jeruzaléma farizeové a zákoníci a táží se ho: 2. „Proč tvoji učedníci přestupují tradici starších? Vždyť si nemyjí rukou, když jedí chléb.“ 3. Odpověděl jim: „Proč pak vy přestupujete přikázání Boží pro svou tradici?“*

První návazná řada katolických Nových zákonů

Překladatel Starého zákona Jan Hejčl v r. 1933 na popud pražského Dědictví svatojanského provedl menší revizi Nového zákona zesnulého Jana L. Sýkory (+1928). Z rychlého přepracování (které opět znamenalo zejména určitou jazykovou modernizaci) vzešel Nový zákon Sýkora-Hejčl, publikovaný ve dvou svazcích (apoštolář 1933 a evangelia 1934). Zajímavostí je, že text evangeliáře již vykazuje také (nepřiznané) čerpání z recentního evangelického tlumočení Žilkova. Tlumočení Sýkora-Hejčl v české katolické církvi brzy získalo prestižní postavení původního textu Sýkorova a dočkalo se pak řady edicí i po Hejčlově smrti (+1935), naposledy ještě v r. 1947. Další olomoucký biblista Rudolf Col (1902–1964) vydal svůj novozákonní překlad poprvé v r. 1947. Prezentoval jej jako pouhou „úpravu“ textu Sýkora-Hejčl (tehdy církevními autoritami protežovaného), což učinil nejspíš s taktickým záměrem získat co nejhladčeji potřebná schválení církevních autorit. Col sice na předchozí práci Sýkorovu a Hejčlovu skutečně navazuje, ale zároveň pracuje velmi samostatně. Rudolf Col si přizval na pomoc svého fakultního kolegu biblistu Antonína Klevetu a také dva renomované bohemisty, Jana Springera a Oldřicha Králíka. Došlo tak poprvé k intenzivnější spolupráci české katolické biblistiky s akademickou filologií, jejímž výsledkem je významné další oprostění od zastaralých a zastarávajících jazykových prostředků (Colův text se v tomto ohledu již blíží radikálnímu přístupu Žilkovu – hlavně v rozbíjení delších souvětých celků, v „živějším“ slovosledu nebo v lexiku a frazeologii; hojně však využívá ještě např. přechodníků přítomných, které Žilka téměř zcela vymýtil). Rudolf Col po čase připravil a vydal další inovovanou verzi svého překladu (1961), a tehdy už otevřeně proklamuje jakožto předlohu řecký text. Colovo tlumočení potom vyšlo ještě jednou

posmrtně (1970). Podstatné je, že verze Rudolfa Cola spolu s Novým zákonem Sýkorovým a s revizí Jana Hejčla vytvářejí první (starší) návaznou řadu moderních katolických novozákonních překladů (Sýkora – Sýkora-Hejčl – Col).

Škrabal a Petru: spolupracovníci a antipodi

Ve třech poválečných letech (1946–1948) u nás vzniká z hlediska novozákonního překládání silně konkurenční prostředí: vyšlo několik edicí Nového zákona Sýkorova-Hejčlova a zbrusu nový text Colův, evangelická strana vydala znovu text Žilkův. Tehdy také přichází se svým novým přetlumočením Nového zákona olomoucký dominikán Pavel Vladimír Škrabal (1904–1964), kterému při překladatelské práci významně pomohl řádový spolubratr Ondřej Maria Petru. Překlad musel celé dva roky čekat na církevní schválení a vyšel až v nepříznivé době po únorovém převratu 1948. Text (přes existující návaznosti) dosti výrazně vybočoval z oficiální „sýkorovské linie“ a biskupská konference mu (v konkurenci s textem Colovým a původním textem Sýkora-Hejčl) nepřiznala celocírkevní důležitost, přičemž svou roli zde sehrál také vleklý spor olomouckého světícího biskupa Stanislava Zely s dominikány a asi i sám fakt, že šlo o první moderní katolický překlad proklamativně vypracovaný z řečtiny, nikoli z „katolické“ Vulgáty.²⁵⁰ Škrabalova verze je osobitá zejména tím, že chce podat co nejvěrnější český obraz původního znění.²⁵¹ To v praxi znamenalo větší tíhnutí k doslovnosti, přičemž se však Škrabal snažil vyhýbat nedomácím nebo archaizujícím jazykovým prostředkům. Ve snaze napodobit řecké struktury zde tedy např.

²⁵⁰ Přestože několik let předtím (1943) vyšla papežská encyklika *Divino afflante Spiritu*, jež k překladům z originálů vybízela.

²⁵¹ O. M. PETRŮ, „Škrabalův překlad Nového zákona,“ *Na hlubinu* 22 (1948) 331.

nejsou rozsáhlá souvětí výrazněji segmentována do menších celků a až s pedantickou mechanicitou je převáděn přezens historický (ten je hojný i u Žilky, jehož motivací však byla spíše snaha o větší „hovorovost“) – a naproti tomu ubylo frazeologických napodobenin (grécismů a semitismů) a již téměř vůbec tu nenalezneme přechodníky (podobně jako u Žilky). Poté, co byl Škrabal komunistickým režimem uvězněn (1950–1955), nebyla naděje na reedici jeho zajímavého překladu. V zahraničí však na tento text navázal jeho spolutvůrce (viz výše), exulant Ondřej Maria Petřů (1915–1970). Ten (primárně pro potřebu pomalu se konsolidujícího českého katolického exilu) vydává v Římě nejprve svazek evangeliáře (1951) a pak ve dvou dalších svazcích apoštolář (1954/1955), dohromady komplet Nového zákona (Škrabal-Petřů). V evangeliích Petřů jen mírně přepracoval text Škrabalův, v apoštoláři už se naplno projevila překladatelova originalita a osobitost. Překlad apoštoláře – v porovnání s dost doslovnými řešeními Škrabalovými – vykazuje systémové směřování právě opačné (např. radikální segmentace delších souvětí, ústup od užití přezentu historického, zvýšená frekvence struktur obsahujících verbum finitum). Hlavním cílem Ondřeje Petřů je *obecná srozumitelnost a přístupnost*, chce formulovat „volně“ v duchu češtiny,²⁵² a tak ve vysoké míře oprostuje text od prvků „biblické češtiny“, místy užívá i českých idiomů, někdy stylizuje hovorovost atd. Text Škrabal-Petřů má co do vynalézavosti a radikality pro další vývoj české biblické překladové práce význam takřka srovnatelný s tlumočením Františka Žilky.

²⁵² Viz autoreferující článek O.M. PETŘŮ, „Nový překlad Apoštoláře,“ *Vinculum* řada III, č. 3–4 (červenec–srpen 1953) 8.

Ukázka 2

Příklady rozdílných řešení původního poměrně doslovného textu Škrabalova (1948) a radikálně „živé“ verze Škrabal-Petřů (1951/1954/1955) na ukázkách z přímých řečí ve Skutcích apoštolů:

Sk 8,36 *Hle, voda... – Podívej se – tady je voda!*

Sk 17,29 *Poněvadž jsme tedy rod Boží, nesmíme se domnívati... – Když jsme tedy z Božího rodu, nemůžem se přece domnívat...*

Sk 20,10 *Nezneklidňujte se, neboť duše je v něm. – Uklidněte se! Je v něm ještě duše!*

Sk 26,24 *Blouzníš, Pavle? – Pavle, ty mluvíš z cesty!*

Dva „semitizující“ Staré zákony

Komplikované období konce třetí republiky a počátku komunistické diktatury přineslo českým čtenářům velmi zajímavý, svébytný překlad celého Starého zákona ve čtyřech dílech nazvaný jednoduše Písmo (1947/1948/1951/1951). Hlavním tvůrcem byl Vladimír Šrámek (1893–1969), právník, divadelník a překladatel z klasických jazyků (mj. volně a čtivě přebásnil oba homérské eposy a několik řeckých a římských dramát). Výsledný český text vypracoval z podstročnickového převodu nedostudovaného klasického filologa a svérázného polyglota, penzionovaného generála Vladimíra Kajdoše (1893–1970). V tomto tlumočení se zřetelně projevuje specifický autorský záměr co nejvíce odhlížet od faktu, že Starý zákon má zásadní úlohu jako posvátný text v kontinuuálně živé tradici judaismu a křesťanství, v jejich teologii, spiritualitě a liturgii. Šrámkovým cílem bylo vytvořit mimokonfesní, „sekulární“

tlumočení starověkých literárních památek, v němž by návaznost na „tradiční“ výrazivo a termíny byla minimalizována (např. místo zažitého *proroci, soudci, žalmy* použil Šrámek „nezatížených“ překladových ekvivalentů *věšci, mstitelé, chrámové zpěvy*), vlastní jména mají extrémně semitizující podoby (např. *Jisráel, Móše, Šimšón, Ješajáhú, Jerušálájim, Jardén*, boží jméno má formu *Jahve*). Zmíněnými koloritními prvky chtěl Šrámek podtrhnout starosemitský, „barbarsky syrový“ charakter starozákonních textů.

Katolický kněz Josef Heger (1885–1952), profesor biblistiky na brněnském alumnátu a na pražské bohoslovecké fakultě, začal již od počátku třicátých let publikovat své překlady jednotlivých starozákonních knih ze semitských původnin. Heger své dílo dokončil až několik měsíců před smrtí (1952). Celek tohoto tlumočení zredigovali a ve třech knižních svazcích vydali katoličtí biblisté Jan Merell a František Kotalík pod titulem *Písmo svaté Starého zákona* (1955/1956/1958). Jazykové úpravy českého textu obstaral autorův bratr Ladislav Heger (bohemista a germanista, zkušený překladatel mj. textů staro-severských). Zvláštností práce Josefa Hegera byl jeho samostatný, někdy až svévolný přístup k textologii (postavený na názorech některých biblistů první třetiny 20. století, zvláště Hegerova vídeňského učitele Nivarda Schlögla), který se ale v posmrtném kompletním vydání projevil jen málo (překladatelovy dosti četné vynechávky a přesuny textových pasáží totiž redaktoři zásadně revidovali). Pro křesťanské čtenáře byly nepochybně nezvyklé – podobně jako ve výše představené práci Šrámkově – semitizující podoby jmen, jichž autor užil proto, aby více vynikla *starobylost a posvátnost biblického textu*²⁵³ (např. *Jisrael, Móše, Šimšón, Ješajah, Jerušalem, Jarden*, boží jméno

²⁵³ Viz J. MERELL, „Na okraj Hegerova překladu Starého zákona,“ *Duchovní pastýř* 5 (1955) 182.

ve formě *Jahve*). Dnes již prakticky zapomenutou skutečností je, že po vydání druhého (revidovaného) Nového zákona Rudolfa Cola (1961) byly Hegerův a Colův text chápány dohromady jako čtyři svazky kompletní katolické bible²⁵⁴ (ve 20. století v pořadí druhé – po Bibli Podlahově).

Přelomové dílo: Český ekumenický překlad

Úvahy o radikální modernizační revizi Kralické bible nebo o možnosti vytvořit zbrusu nový biblický překlad se postupně zintenzivňovaly a konkretizovaly během padesátých let 20. století v prostředí českobratrské církve evangelické. Začátkem r. 1961 se pak sešla skupina osmi duchovních této církve pod vedením renomovaného starozákonního biblisty Miloše Biče (1910–2004), aby započala kolektivní práci na novém překladu Starého zákona. Na podzim téhož roku shromáždil novozákoník Josef Bohumil Souček (1902–1972) sedm duchovních českobratrské církve, k nimž přizval biblistu Jindřicha Mánka z církve československé, s úmyslem zahájit překlad Nového zákona. Dvojkolektiv postupně přibral řadu nových členů (bylo mezi nimi i několik profesních bohemistů) včetně zástupců z pěti dalších křesťanských církví. Stranou nezůstala ani většinová římskokatolická církev, a celý projekt se tak brzy stal v pravém smyslu ekumenickým. Když v r. 1972 náhle zemřel Josef B. Souček, stanul v čele novozákonní překladatelské komise Jindřich Mánek (1912–1977), po jeho smrti si skupina zvolila za protagonistu Petra Pokorného (*1933), Součkova nástupce na pražské evangelické fakultě. Kompletní jednosvazková bible v tomto Českém ekumenickém překladu (běžně užívaná zkratka: ČEP) vychází poprvé v jubilejním roce Kralické bible (1979). V r. 1984 je pak dokončena monumen-

²⁵⁴ Je to patrně na formátu a velmi podobné grafické úpravě obou Zákonů a v předmluvě Nového zákona se o tom Col alespoň letmo zmiňuje.

tální šestnáctisvazková edice s komentáři (jednotlivé svazky vycházely od r. 1968), r. 1985 je pak vydán ještě „dodatkový“ sedmnáctý svazek s překladem starozákonních knih deuterokanonických a některých apokryfních (pseudepigrafních). Oba týmy vzápětí své texty revidují (1979–1984), r. 1987 pak vychází první jednosvazková bible i s deuterokanonickými knihami (tj. s kompletním katolickým kánonem Starého zákona). Malá revize potom proběhla ještě v letech 1998–2000. Dodnes vyšla řada desítek edicí celé bible (jak s kratším-protestantským kánonem Starého zákona, tak s delším, katolickým), mnohokrát byl vydán samostatně Nový zákon. Žijící členové obou skupin dali r. 2011 v dokumentu *Memorandum dosud žijících překladatelů Českého ekumenického překladu* najevo svou vůli, aby se překladový text již dále neměnil a vydával se nadále podle edicí z r. 2010.

Důležitou skutečností je, že každý z týmů při své práci měl poněkud odlišná metodologická východiska a uplatňoval jiné překladatelské zásady, což je patrné už při zběžném porovnání starozákonního a novozákonního textu. Petr Pokorný klade celý ČEP *podle jeho jazykové roviny* (na ose od překladů do jazyka hovorovějšího po konzervativní staré překlady reformační) *málo doleva od středu současného spektra* s tím, že *Starý zákon je přeložen s větším důrazem na ekvivalenci až konkordantnost*, zatímco tvůrci Nového zákona *překládali s důrazem na komunikativní funkci jazyka s vědomím, že nositelem významu, jehož ekvivalence musí být respektována, je především věta.*²⁵⁵ Jan Heller (který byl členem obou překladatelských týmů) vidí pozadí přístupu Bičovy skupiny v určitém dědictví mladogramatického proudu a charakterizuje její práci zejména soustředěností na *konstantní, stálý obsah výrazu, tedy na „termín“*,

²⁵⁵ P. POKORNÝ, „Český ekumenický překlad Písma,“ *Česká bible v dějinách evropské kultury* (eds. H. PAVLINCŮVÁ – D. PAPOUŠEK; Brno 1994) 12–13.

určený do značné míry etymologií, zatímco skupina Součková se *metodicky orientovala na škole strukturalistické*, a bylo jí tedy vlastní spíše *vysvětlovat obsah výrazu ze souvislosti* s tím, že rozhodující je *kontext.*²⁵⁶ ČEP je dílo ve více ohledech přelomové: jde o počín plánovaně a výrazně týmový (v dějinách české bible je to po Kralické bibli teprve druhá takto široce pojatá týmová práce), široce mezikonfesní (i ve světovém měřítku jde o unikátní spolupráci konfesí, navíc velmi ranou – průkopnický ekumenickou), se zázemím vysoké kvalifikace autorů (s velkým podílem akademiků), kteří se už také snažili vědomě zohledňovat výsledky moderní teorie překladu (zejména novozákonní tým čile spolupracoval s experty United Bible Societies okolo Eugena Alberta Nidy a do určité míry se inspiroval jeho metodou dynamického/funkčního ekvivalentu, stejně jako navazoval na domácí tradici strukturalistickou, hlavně na závěry Jiřího Levého). ČEP také závažným způsobem přispěl k tvarování novodobého českého biblického stylu, což platí zvláště pro Nový zákon. Jeho překladatelé na jednu stranu opět o něco postoupili kupředu ve smyslu „oddoslovnění“ a jazykové modernizace. Na druhou stranu ale leckdy (zvláště u textů hymnického typu, v promluvách Ježíšových, v pasážích pravděpodobně chápaných primárními recipienty jako „slavnostní“ atd.) úmyslně čerpali ve starší české překladové tradici a navrátili tak do hlavního překladatelského proudu řadu prvků, jichž se časově bezprostředně předchozí překlady (Žilka a poválečná katolická tlumočení) zbavovaly. ČEP se rychle stal nejrozšířenějším z moderních českých překladů bible a díky fundovanosti i akademickému zázemí svých tvůrců si získal vysokou prestiž i v sekulárních odborných kruzích. Dnes je všeobecně považován za text standardní, „klasický“.

²⁵⁶ J. HELLER, „Na okraj nového biblického překladu,“ *Křesťanská revue* 46 (1979), 88–90.

Ukázka 3

Vedle snahy o další modernizaci jazyka (*vpůli*) a o „oddoslovnění“, tj. vzdálení se od nápodob struktury originálu (*skonal místo vypustil duši/ducha*), se v souladu se záměrem tvůrců novozákonní skupiny ČEP dá v překladu pasáže Mt 27,50–53 (vyprávění o Ježíšově smrti se „slavnostním“ nádechem) zaznamenat nejen zachování některých tradičních knižních prvků a „biblismů“ (*hle; mnohým se zjevili*), nýbrž i jejich posílení (*vykřikl mocným hlasem; skály pukaly; vstoupili do svatého města; mnohá těla*), přičemž většinou lze konstatovat přímou inspiraci ve starší překladové tradici, mnohdy v „klasické“ Bibli kralické.

Kralická 1613

50 Ježíš pak opět zvolav hlasem velikým, vypustil duši. 51 A aj, opona chrámová roztrhla se na dvě, od vrchu až dolů, a země se třásla, a skále se pukalo, 52 A hrobové se otvírali, a mnohá těla zesnulých svatých vstala. 53 A vyšedše z hrobů po vzkříšení jeho, přišli do svatého města, a ukázali se mnohým.

Žilka 1933

50 Ježíš zase hlasitě vykřikl a vypustil duši. 51 Hle, chrámová opona se roztrhla odshora až dolů na dvě, země se zatřásla, skály se roztrhly, 52 hroby se otevřely a mnoho mrtvol zesnulých svatých bylo vzkříšeno; 53 vyšli z hrobů, po jeho vzkříšení vešli do svatého města a zjevili se mnohým lidem.

Škrabal 1948

50 Ježíš pak zase silně vykřikl a vypustil ducha. 51 A hle, chrámová opona se roztrhla ve dvě od vrchu až dolů, země se zachvěla, skály se roztrhly, 52 hroby se otevřely a mnoho těl zesnulých svatých vstalo. 53 Po jeho vzkříšení pak vyšli z hrobů a vešli do svatého města a mnohým se ukázali.

ČEP 1973

50 Ale Ježíš znovu vykřikl mocným hlasem a skonal. 51 A hle, chrámová opona se roztrhla vpůli odshora až dolů, země se zatřásla, skály pukaly, 52 hroby se otevřely a mnohá těla zesnulých svatých byla vzkříšena; 53 vyšli z hrobů a po jeho vzkříšení vstoupili do svatého města a mnohým se zjevili.

Druhá návazná řada katolických Nových zákonů a katolický liturgický text

V době, kdy ve vlasti pracují týmy Českého ekumenického překladu (od r. 1961), neustává ani překladatelská aktivita v katolickém exilu. Výše zmiňovaný římský exulant Ondřej M. Petru pracuje na další verzi Nového zákona, kterou přirozeně zakládá na své třísvazkové novozákonní edici z let 1951–1955. V metodologické linii, kterou už uplatnil hlavně v apoštoláři Škrabal-Petru (tj. směrem ke zcivilnění a rozvolnění) vcelku výrazně reviduje evangelia. Apoštolář naopak mírně koriguje opačným směrem, ve smyslu poněkud větší doslovnosti (mj. s ohledem na to, že tlumočení Škrabal-Petru, původně určené k soukromé četbě, začali mezitím exiloví kněží spontánně používat pro bohoslužebné lekce). Nejbližším spolupracovní-

kem byl Ondřej M. Petřů stuttgartský katolický biblista Zdeněk Švéda (ten byl mimochodem také v úzkém kontaktu s Bičovou i Součkovou skupinou ČEP a aktivně se účastnil jejich práce; bohužel zemřel již v r. 1968), a konzultován byl i brněnský bohemista František Pekárek. V r. 1969 se objevilo první jednosvazkové římské vydání Nového zákona (zajímavým detailem je, že tento text se v jisté míře prokazatelně inspiroval už také zněním vznikajícího ekumenického překladu). Následující edice Nového zákona Petřů byla viditelně revidována (inovace vzešly hlavně z námětů brněnského bohemisty Františka Kopečného), takže je ve výsledku ještě o něco sdělnější a civilnější; vyšla ve Vídni v r. 1970. Obě verze překladu Petřů, římská i vídeňská, pak vyšly z iniciativy české emigrace ještě několikrát a byly až do zhroutení komunistického režimu hojně (zpravidla nelegálně) dováženy a posílány do vlasti a čteny křesťany všech vyznání (vídeňský text vyšel pak ještě v reprintech v r. 1992 v Českém Těšíně).

Práci Ondřeje M. Petřů hojně (a nepřiznaně) využil jako východisko svého (o málo doslovnějšího) Nového zákona pražský katolický biblista-starozákoník Václav Bogner (1911–1988). Kompletně bylo toto tlumočení poprvé publikováno až v r. 1989 (rok po Bognerově smrti), ale dlouho předtím (od sedmdesátých let) již byly perikopy tohoto znění vřazeny do liturgických knih české římskokatolické církve. Význam a prestižní postavení Bognerova Nového zákona v dnešní katolické církvi (např. některá katolická periodika či nakladatelství trvají na citování biblických pasáží právě v tomto překladu) jsou dány právě tím, že se mu dostalo funkce oficiálního textu liturgického (nicméně textem, který i katolíci drtivě většinou užívají pro svou osobní četbu, zůstává ČEP). Závažnou skutečností je ale i to, že se stal konečným článkem

druhé (mladší) návazné řady katolických novozákonních překladů (Škrabal – Škrabal-Petřů – Petřů – Bogner).

Václav Bogner byl ale především překladatelem Starého zákona (přetlumočení Starého zákona se věnoval po dlouhou dobu, od konce čtyřicátých let až do své smrti v r. 1988) a starozákonní perikopy v jeho verzi byly také přijaty církevními autoritami do katolických lekcionářů. Své překlady řady starozákonních knih Bogner postupně publikoval knižně (od r. 1973), ale v dokončení celku českého Starého zákona mu zabránila smrt, takže jeho dílo zůstalo torzem. Záměru velké revize Bognerových starozákonních textů spolu s překladem chybějících úseků a vytvořením podrobných výkladových komentářů se na počátku nového tisíciletí podjala skupina překladatelů pod vedením Josefa Hřebíka (*1956), starozákoníka z Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy, a v r. 2006 publikovala první svazek tohoto tzv. Českého katolického překladu (Pentateuch).

Česká bible na přelomu tisíciletí

Všechny překladatelské počiny, o nichž jsme dosud hovořili, vyšly z prostředí „tradičních“ církví. V osmdesátých letech 20. století vzniklo specifické biblické tlumočení také v lůně tehdy zákonem nepovolené a pronásledované Náboženské společnosti svědků Jehovových (NSSJ). Anonymní skupina (anonymita překladatelů byla dána jednak potřebou ochrany před komunistickými represivními orgány, jednak běžným územ celosvětové NSSJ)²⁵⁷ je pořídila z autoritativní anglické předlohy

²⁵⁷ Identitu většiny členů překladatelského kolektivu se nicméně nakonec podařilo odkrýt, viz BARTOŇ, *Pět českých novozákonních překladů*, 232–235. Nikdo ve skupině neměl formální vysokoškolské vzdělání v oblasti starých jazyků nebo teologie, byla v ní však nejméně jedna osoba se znalostí staré řečtiny a jedna se znalostí hebrejštiny, což znamenalo

New World Translation (pořízené a vydané ústředím NSSJ v USA) a vydala jakožto samizdatové tisky pod názvy Křesťanská řecká písmena (1982) a Překlad hebrejských písem (1983–1987; čtyři díly). Ty byly po pádu komunismu nahrazeny již standardně tištěnými biblemi (s poměrně výrazně revidovaným textem), jež – následující v tom anglickou předlohu – nesou označení Překlad nového světa (poprvé 1991). Tlumočení chce být především „věrné“ ve smyslu velké doslovnosti, jde však o sekundární překlad (překlad z překladu), což je samozřejmě handicapující skutečnost, a text nese některé rysy výrazné konfesijnosti.

Doba úplného konce komunistického režimu přinesla také svérázný novozákonní překlad Slovo na cestu (1989), jehož tvůrci se metodologicky poněkud inspirovali anglojazyčnou Living Bible (Kenneth N. Taylor; Nový zákon 1967, kompletní bible 1971). Mimořádně komunikativní text (přeložený z řecké předlohy) vytvořila konfesně pestrá, neformálně ekumenická skupina přátel (většinou duchovních různých církví, často s praktickou zkušeností s překládáním z moderních jazyků), roli protagonisty sehrál adventistický kazatel Jiří Drejnar (*1931). Přetlumočení je v některých úsecích natolik „volné“, že přechází do skutečné parafráze. Text byl použit také v sešitové edici celku bible označené jako Průvodce životem (1994–2004) a v pozdějších jednosvazkových celých biblích nazvaných také Slovo na cestu (poprvé 2011). Starozákonní část je ovšem překladem z anglické Living Bible.

Právě opačný přístup, zdůrazněná snaha o napodobení formálních struktur originálu, se projevil v novozákonním

alespoň možnost „přihlížet“ ke znění originálních textů. Do překladu v každém případě viditelně „prosakuji“ elementy anglojazyčné hlavní předlohy (New World Translation).

překlada Antonína Zeliny (*1941) a Pavla Jartyma (*1960),²⁵⁸ který vznikl s podporou a pod záštitou evangelikálně orientované Křesťanské misijní společnosti a vyšel pod názvem Nová smlouva (1994). Tento „studijní“ překlad obsahuje velké množství pomocných značek přímo v textu (upozorňují čtenáře na řecké gramatické tvary, užití významných termínů atd.) a četné „věcné“ (tj. v podstatě neteologické) poznámky pod čarou, odkazující k originálním strukturám či pomáhající osvětlit biblické reálie. Ještě o něco dál týmž směrem se vydal „necírkevní křesťan“ Miloš Pavlík (1922–2009)²⁵⁹ se svým velmi málo známým Novým zákonem, který vyšel v Tvrdošíně na Slovensku r. 1995. Pavlíkův až pedanticky doslovný text doprovázejí hojné vysvětlivky (předkládající mnohdy ještě doslovnější alternativní řešení) a autor ve snaze předložit co nejbližší formální ekvivalenty řeckých struktur běžně používá jazykové prostředky výrazně knižní i zastaralé (přechodníky, infinitivy na *-ti*). Ve zcela extrémní poloze snahy o doslovnost, resp. „věrnost“ stojí novozákonní text Johna Podmolika (*1949),²⁶⁰ navrátilce z australského exilu a posléze lídra olomoucké nezávislé evangelikální skupiny, publikovaný pod názvem Nový kovenant (2000). Překlad v mnoha případech překračuje meze českého jazykového systému a je nápadný použitím řady zvláštních lexikálních novotvarů (mnohdy spíše nepřilíš zdařilých kalků podle řečtiny jako *odstavující* místo *apoštol*, výpůjček z angličtiny jako *fleš* místo *tělo* atd.).

Těsně před zlomem tisíciletí se objevil ještě jeden Nový zákon, typologicky jiný než volné Slovo na cestu i než doslovné „studijní“ překlady. Vytvořili jej evangelikální teologové

²⁵⁸ Oba autoři se vzdělali v pramenných biblických jazycích jako samouci.

²⁵⁹ Pavlík byl povoláním akademický biolog, jakožto nadaný polyglot se biblické jazyky naučil sám.

²⁶⁰ Podmolik se seznámil s biblickou řečtinou jako samouk.

Alexandr Flek (*1968) a Pavel Hoffman (*1972) a vydali s podtitulem *Nová Bible kralická* (1998). Cílem autorů byl *překlad, jenž by byl zároveň čtivý, srozumitelný a přitom co nejblíže řeckému originálu i Bibli kralické*.²⁶¹ Není to revize Kralické bible, jak by snad mohl sugerovat podtitul, nýbrž svébytné moderní tlumočení, u něž návaznosti na Kralickou nejsou zásadní.²⁶²

Ukázka 4

Exponovaný text začátku Janova evangelia (J 1,1–4) v krajně doslovném překladu „studijního typu“ Miloše Pavlíka a v komunikativním, velmi volném překladu Slovo na cestu, který v tomto úseku významně překračuje hranici opravdové parafráze.

Pavlík 1995

Na počátku bylo Slovo, i bylo to Slovo u Boha, a to Slovo bylo Bůh; na počátku bylo u Boha ono. Všechny věci povstaly skrze ně a ani jedna, jež povstala (a je), nepovstala bez něho. V něm byl život a ten život byl světlem lidí.

Slovo na cestu 1989

Kristus existoval od věčnosti, byl stále s Bohem Otcem a byl to Bůh sám. On byl tvořícím Božím Slovem, kterým vše vzniklo a trvá. Je zdrojem všeho života a pro lidi světlem na cestě k Bohu.

²⁶¹ Předmluva překladatelů *Nový zákon. Nová Bible kralická* (Plzeň 1998) 3.

²⁶² Na počátku měli autoři skutečně v plánu revidovat (modernizovat) text Kralické, ale brzy svou metodu i záměr změnili.

Sto let moderního českého biblického překladu

První dekáda po roce 2000 přinesla dokončení a vydání tří kompletních biblí, jimiž jako by se symbolicky završilo sto let od prvního svazku (evangeliáře) Nového zákona Jana L. Sýkory (1909), který byl prvním výrazným počinem moderního českého biblického překládání.

Zmíněný Flekův a Hoffmanův Nový zákon (v nově revidované verzi) se spolu se čtyřmi svazky čerstvě přeloženého Starého zákona vřadil do celku Nové Bible kralické (kompletována 2008). Hlavními autory překladu Starého zákona byli Alexandr Flek a lingvista a translatolog Jiří Hedánek (*1956), přičemž k výslednému textu obou Zákonů přispělo několik dalších spolupracovníků včetně kvalifikovaných bohemistů. V r. 2009 byl pak tento překlad (po revizi) vydán v jediném svazku pod označením Bible: překlad 21. století neboli Bible 21. Tento text bychom na osách volnost–doslovnost a hovorovost–knižnost našli asi v podobné pozici jako někdejší novozákonní tlumočení Ondřeje M. Petřů. Z nápadných inovací lze uvést svěží vynalézavost v lexiku a frazeologii (podobně jako tomu bylo už u prvního vydání Nového zákona z r. 1998), za zdařilé považují také náznaky rytmu v poetických partiích (*Iz 3,16 Sionské dcery jsou namyšlené, / procházejí se s bradou nahoře*), naopak jako spíše problematické bude asi většina recipientů pociťovat některé experimenty s expresivou či občasná užití rýmu (*Př 19,1 lepší chudý poctivec než prohaný pitomec*).

Také doslovné, „studijní“ novozákonní tlumočení Nová smlouva se (po revizích) stalo součástí kompletní jednosvazkové bible, jež vyšla s podtitulem *Český studijní překlad* (2009). Překladateli Staré smlouvy byli čtyři evangelikální křesťané, teologové Michal Krchňák a Karel Dřízal, spolutvůrce Nové smlouvy Antonín Zelina a lingvista Jiří Hedánek (který se

autorsky významně podílel i na metodologicky zcela odlišné Bibli 21, resp. Nové Bibli kralické), jako poradce tiráž uvádí ještě teologa Dana Drápala. Podobně jako už předtím samostatná Nová smlouva obsahuje také tato celá bible podrobný výkladový aparát, který má za úkol přiblížit čtenářům strukturu originálních textů a osvětlit realie biblického světa.

V r. 2008 se objevil poslední (sedmnáctý) sešit „pracovního vydání“ Jeruzalémské bible (vycházela od r. 1992), vzápětí pak byla publikována definitivní verze této bible v jediném svazku (2009). Je to „česká mutace“ původně frankofonního díla vytvořeného kolektivem prestižní *Francoouzské biblické a archeologické školy* v Jeruzalémě.²⁶³ Autory-protagonisty české verze byli historik František X. Halas (*1937) a jeho manželka Dagmar (*1938), překladatelka z románských jazyků, ale celkem se na téměř třicetileté práci různou měrou podílely přibližně dvě desítky osob (počátek překládání sahá až do r. 1980; pracovní skupinu tvořili většinou teologové, byli však v ní i bohemisté). Komentářovou část autoři převedli z francouzského vydání. Sám překlad Písma pořídili *metodou nepřímého a srovnávacího překladu*.²⁶⁴ biblický text byl nejprve přeložen z francouzštiny a překlad posléze porovnáván s řecko-semitskou původninou – a právě skutečnost zprostředkovaného překládání

²⁶³ První francouzské vydání bohatě komentované bible vzešlé z této instituce vyšlo v letech 1948–1954 a bylo realizováno ve 43 sešitech (*La Sainte Bible traduite en français sous la direction de L'École biblique de Jérusalem*), jednosvazková verze s příslušně redukovanými komentáři byla publikována poprvé r. 1956. Revidovaná jednosvazková bible (nazvaná již *La Bible de Jérusalem*) vyšla r. 1973, dosud poslední (mírně) přepracovaná verze je z r. 1998. Své vlastní „mutace“ Jeruzalémské bible vytvořila již celá řada jazyků, např. anglická verze vyšla už r. 1966. Česká *Jeruzalémská bible* vychází z francouzského vydání z r. 1973.

²⁶⁴ F.X. HALAS, „Smysl české verze Jeruzalémské bible,“ *Jeruzalémská bible* (Praha 2009) 2222.

je slabým místem tohoto počínu.²⁶⁵ Česká Jeruzalémská bible je v zásadě „tradičnější“ překlad (autoři proklamují snahu *uchovat co nejvíc elementů formy originálu biblického textu*)²⁶⁶ a v textu se projevují určité návaznosti na starší česká tlumočení, srovnatelný zhruba s ČEP v jeho (překladatelsky konzervativnější) starozákonní části. S Jeruzalémskou bibli se tedy po půl století (od katolické bible Heger-Col) na českém fóru opět objevilo celé Písmo s rozsáhlými komentáři, jež podávají teologickou interpretaci v katolické tradici.

Před nedávnem se objevila ještě jedna kompletní česká bible, tzv. Pavlíkův studijní překlad (2014). Je to svazek zahrnující již zmíněný Nový zákon Miloše Pavlíka (viz výše) a Starý zákon, který zůstal v překladatelově pozůstalosti. Pavlík starozákonní tlumočení dokončil v r. 2009, dva měsíce před svou smrtí. Autorovým cílem bylo podat *co nej přesnější „otisk“ původních biblických jazyků do češtiny* a s touto ideou je spojena i skutečnost, že překladový text opatřil (podobně jako samostatný Nový zákon vydaný r. 1995) podrobným aparátem, který není zaměřen teologicky, ale *upřesňuje význam jedno-tlivých slov i frází v kontextu celého Písma*.²⁶⁷

V r. 2014 také vyšel svazek obsahující deuterokanonické knihy Starého zákona a tvořící doplňující díl k doposud pětisvazkové Nové bibli kralické (viz výše), která se tak stala „šestidílkou“

²⁶⁵ Např. závažné pochybení v českých ekvivalentech slovesných forem *ἐγένετο* – *γένεον* – *ἦν* (na exponovaném místě v Janově prologu!), kdy Jeruzalémská překládá ve všech případech formou *byl/bylo*, což je dáno právě použitím francouzské předlohy (a zjevným nezohledněním řeckého originálu), rozebírám v článku J. BARTOŇ, „K problému sekundárního (nepřímého) tlumočení v moderním českém biblickém překladu,“ *Historie – Otázky – Problémy* 5 (2013) 214.

²⁶⁶ HALAS, „Smysl české verze Jeruzalémské bible,“ 2226.

²⁶⁷ Citace z předmluvy vydavatele J. Talafant, *Bible*. Pavlíkův studijní překlad (Kroměříž 2014) IX.

(podle vzoru dávné Bible kralické).²⁶⁸ Autorem překladu je klasický filolog a katolický teolog Jiří Pavlík (*1970). V r. 2015 pak byl publikován jednosvazkový komplet Bible 21, který již tyto deuterokanonické knihy zahrnuje (text obou Zákonů včetně deuterokanonických knih byl při této příležitosti edice mírně revidován).

Dílčí překlady: rabíni a básníci

Vedle překladů celku bible nebo kompletu Nového či Starého zákona, na něž jsme se v této naší stati soustředili v první řadě, vznikla od začátku 20. století také nepřehledná řada přetlumočení dílčích, tj. jednotlivých biblických knih či skupin biblických knih. Množství takovýchto počinů se naprosto vymyká možností tohoto výkladu, ale je na místě připomenout alespoň některé.

V období od počátku 20. století do dnešní doby vykázaly poměrně podivuhodné úsilí v oblasti překládání bible české obce izraelského vyznání. Hlavními plody překladatelských aktivit tohoto prostředí jsou dvě kompletní tlumočení Pentateuchu. Pět knih Mojžíšových (1932/1935/1938/1939/1950) rabína Isidora Hirsche (1864–1949) a Gustava Sicheho (1880–1960), dvou čelných osobností českého judaismu, bylo prvním kompletním překladem tohoto celku z hebrejštiny do češtiny, který vznikl uvnitř židovských obcí. Z důvodu tragických okupačních událostí byl poslední díl kompletující dvojjazyčný hebrejsko-český Pentateuch (všech pět dílů se

²⁶⁸ Tvůrci projektu Nová Bible kralická / Bible 21 tak napodobili starou jednu bratrskou, která první edici své Kralické bible vydala v šesti svazcích, kdy poslední díl Starého zákona (tj. pátý díl šestisvazkového kompletu celé bible – šestým dílem byl Nový zákon) tvořily knihy „apokryfní“. Zmíněný svazek deuterokanonických knih má v tiráži dvojitý podtitul: *Nová bible kralická (Bible 21)*.

obvykle váže do jediného svazku) publikován až v r. 1950. Druhý český židovský Pentateuch, který byl publikován o šest desetiletí později, je z ruky vrchního zemského a pražského rabína Karola Efraima Sidona (*1942). I tato edice Pěti knih Mojžíšových (2012) je dvojjazyčná a obsahuje navíc hebrejsko-české *haftarot* (perikopy z biblických knih prorockých určené k bohoslužebnému předčítání). Obě rabínská přetlumočení jsou „tradičnější“, vyznačují se dosti vysokým stupněm doslovnosti a je patrné, že jejich nikoli druhořadým úkolem je poskytovat „doprovázení“ při četbě textu hebrejského.

Během více než stoletého období moderního českého překládání bible se biblické texty staly předmětem zájmu také řady českých básníků. Bylo publikováno poměrně velké množství osobitých přebásnění jednotlivých knih Písma. Mezi těmi, kdo byli bibli okouzleni natolik, že českému ztvárnění jejích textů propůjčili svou múzu, nacházíme i velmi významné autory (a je pozoruhodným detailem, že bibli neodolali ani někteří básníci s výrazně komunistickým ideovým pozadím). Znamějššími ztvárniteli biblických textů jsou např. Stanislav K. Neumann, Jaroslav Seifert, Vilém Závada, Václav Renč či Viktor Fischl. Podkladem jim byl většinou doslovný překlad vyhotovený odborníkem-lingvistou, jen výjimečně sám básník pracoval s originálem (např. Viktor Fischl sám překládal přímo z hebrejštiny). Nejčastějším objektem básnického zpracování bývá Píseň písní, občas se však objeví i přebásnění dalších spisů (Žalmy, Jób, Kazatel aj.).

Ukázka 5

Krátká pasáž z Písně písní (Pís 4,16) ve trojím zpracování z pera předních českých básníků Stanislava K. Neumanna, Jaroslava Seiferta a Viktora Fischla (pro porovnání připojuji ještě

„klasický“ text staré Kralické bible). Neumann použil jako podklad pro své ztvárnění znění kralické, odborný doslovný překlad orientalisty Rudolfa Dvořáka (publikovaný, nikoli vytvořený pro S. K. Neumanna) a překlad Jana Hejčla (tj. Starý zákon Podlahovy bible). Seifertovým „odborným spolupřekladačem“ byl hebraista Stanislav Segert. Fischl překládal z hebrejského originálu.²⁶⁹

Kralická 1613

*Věj, větríčku půlnoční,
a přid', větríčku polední,
prověj zahradu mou,
ať tekou vonné věci její,
a ať přijde milý můj do zahrady své,
a jí rozkošné ovoce své.*

Neumann 1933

*Věj, větríčku půlnoční,
přijd', větríčku polední,
provaň zahradu mou,
ať proudem tekou voňavky její.
Vyjde milý můj do své zahrady
a pojí tu ovoce rozkošného.*

²⁶⁹ Neumannův text cituji z posmrtné bibliofilské edice z r. 1950 (první bibliofilská edice z r. 1933 vyšla v počtu pouhých 72 výtisků, a je velmi obtížně dostupná). Pro usnadnění porovnání jsem v případě Neumanna a Kralické (v obou překladech byl text tištěn bez rozdělení do veršových rádků) provedl vizuální rozčlenění odpovídající textům Seiferta a Fischla.

Seifert 1958

*Procitni, vánku severní,
duj, větre jižní,
prověj mou zahrádkou,
nechť vanou její vůně
a přijde miláček můj do své zahrady,
pojisti ovoce ze vzácných plodů jejích.*

Fischl 1999

*Zvedni se, větre od severu,
a ty, jižní vánku, pojd',
ted' ovívej můj sad,
nechť orosí se vláhou šťáv,
než vejde milý do štěpnice
okusit všech jejích plodů.*

Rekapitulace

Četné plody moderního českého biblického překládání reprezentují celou řadu autorských přístupů a mnohdy velmi odlišné překladatelské důrazy. Během posledních zhruba sto let bylo u nás vytvořeno a publikováno deset zcela nových překladů celého Starého zákona a šestnáct kompletních překladů Nového zákona, nemluvě o překladech dílčích, z nichž jsme jmenovali aspoň dva rabínské Pentateuchy a zmínili se o některých převodech básnických. Můžeme konstatovat značnou různorodost, pokud jde o konfesní či spirituální pozadí jednotlivých počínů (např. samo katolické prostředí vytvořilo tři celé bible, Hejčlovu-Sýkorovu alias Podlahovu, Hegerovu-

Colovu a Jeruzalémskou; z prostředí českobratrské církve evangelické vyšel Žilkův Nový zákon a iniciativa ČEP), nacházíme tu i široce kolektivní překlady mezikonfesní (ČEP, Slovo na cestu), ale také naopak tlumočení vzniklá zcela mimo církevní společenství (bible Miloše Pavlíka, Šrámkův Starý zákon) či dokonce úmyslně odhlížející od „živé“ náboženské tradice (Šrámkův Starý zákon). I co do překladatelských metod vykazuje škála moderních českých tlumočení velkou šíři poloh (od krajně doslovných tlumočení až po adaptovaný-parafrázovaný text, od užití zastaralých jazykových prostředků až po výběr z rejstříků stylizovaně hovorových). Překlady se někdy liší i svým primárním ohledem na předpokládané adresáty (např. katolický text liturgický se výrazněji snaží zohledňovat hlasitou recitaci, velmi volný překlad Slovo na cestu je zacílen na mládež nebo „nezasvěcené“ čtenáře mimo církve). Je zřejmé, že přes veliké obtíže a překážky, které před českou bibli mnohdy kladly samy pohnuté dějiny 20. století (zvláště genocidní německonacistická okupace a pak dlouhá komunistická diktatura nepřející v podstatě čemukoliv duchovnímu), bylo české prostředí díky kreativě a zaujetí mnoha překladatelů a jejich spolupracovníků schopno vytvořit celou plejádu rozmanitých moderních tlumočení. Množství a pestrost překladatelských počinů zakládají pro český moderní biblický překlad i ve světovém měřítku pevné a velmi čestné místo, a to překvapivě i mezi národy vykazujícími výrazně vyšší religiozitu a mezi jazyky disponujícími mnohem větším počtem mluvčích. Zdá se, že zaujetí až fascinace možností znovu a znovu nově vytvářet a přetvářet biblický text v rodném jazyce dokonce patří – navzdory despiritualizaci či přinejmenším viditelnému masivnímu odcírkevnění společnosti – ke stabilním rysům české kultury a možná (cum grano salis) i k nenápadným, ale podstatným vlastnostem „českého ducha“.

**K metodike nového prekladu Svätého písma
do slovenčiny**

Editor: Róbert Lapko (TF KU)

Vedecká monografia

Published and printed by Vision Slovakia, Mahtomedi, MN, USA

First edition

Vision Slovakia, USA

2016

ISBN 978-0-9913405-4-5

